

1. TEME DIN PENTATEUH (I)

1.1. Creația

Pentru a înțelege cosmologia ebraică trebuie să luăm în considerare și alte texte afară de *Fac.* 1-2, de exemplu *Ps.* 8; 73; 88; 103; 135; *Pild.* 8:22-31; *Is.* 40:12-31; 44.

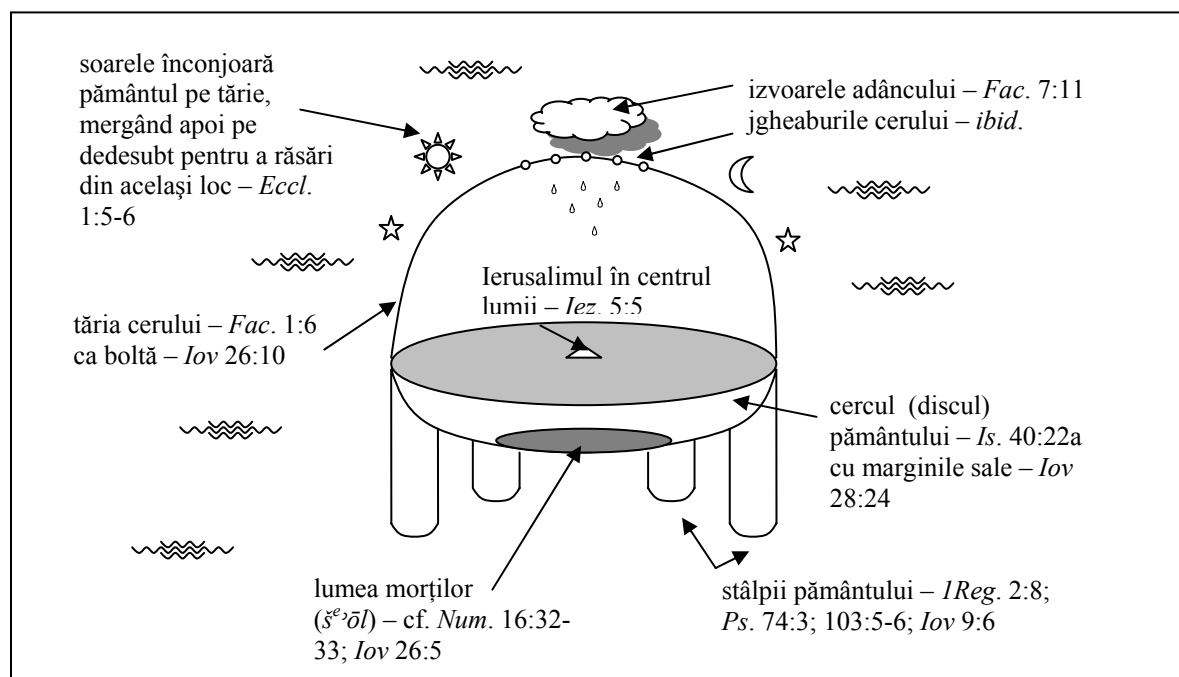
Textul din *Fac.* 1:1-2:4a, provenit se pare din cercuri preotești în perioada exilului babilonian (sec. 6 îdHr), comportă o schemă logică bine structurată: în primele 3 zile sunt create mediile sau spațiile, iar în ultimele 3 zile aceste spații sunt populate.

Un loc aparte este dedicat astrelor; într-o polemică tacită cu politeismul mesopotamian, care le deifica, textul biblic le „demitologizează”, reducându-le la simplul statut de luminători și semne calendaristice. De asemenea, se arată că rolul lor în susținerea vegetației este nul, aceasta apărând înaintea lor datorită luminii din prima zi.

<i>mediile</i>	<i>popularea</i>	<i>elemente</i>
1. lumina	4. luminătorii	focul
2. tăria	5. păsările	aerul
3. mările	animalele marine	apa
uscatul (cu vegetație)	6. animalele terestre	pământul

Din coroborarea altor texte cosmologice, se poate clarifica modul în care lumea era imaginată de vechii evrei, concepție care se încadrează în culturile din acel timp. Pământul apărea ca imaginat tabular rotund, consolidat pe poziție prin stâlpi, iar cerul ca o boltă sau ca un cort întins (*Is.* 40:22b; 44:24). De jur împrejur se găsea oceanul cosmic, pe care Dumnezeu l-a și despiciat pentru a orândui pământul (*Fac.* 1:6-7).

Dacă la început se credea că Dumnezeu însuși locuiește în cer, în zona apelor nesfârșite (*Ps.* 103:13-14; 10:4; 33:13-14), accente teologice au insistat pe faptul că nici cerurile nu-L încap (*3Reg.* 8:27).

Creația se desfășoară într-o săptămână, culminând cu sabatul (*šābbāt*). Interesant că primul lucru sfânt care apare în Vechiul Testament este chiar timpul, sărbătoarea (*Fac.* 2:3). Păzind sabatul, omul devine un creator asemenea lui Dumnezeu, repetând ordinea de la început (cf. motivația sabatului în *Ieș.* 20:10-11). Lipsită de formula de încheiere („și a fost seară și a fost dimineață; ziua x...”), ziua a 7-a arată prin finalul lăsat deschis așteptarea desăvârșirii creației. Aceasta se va întâmpla, în concepția sacerdotală, odată cu ridicarea Cortului Sfânt (*Ieș.* 25–31; 35–40), care seamănă în multe privințe cu structura din *Fac.* 1:1–2:4a.

În înțeles creștin, aceasta constituie tipul realității eclesiale, Biserica. Vestind un cer și un pământ nou (*Is.* 65:7), se așteaptă și un Templu nou (*Mat.* 26:61). Prelungind apoi perspectiva dincolo de Biserica nou-testamentară, cea în care ne aflăm și noi, putem observa că *Fac.* 1:1–2:4a constituie tip și pentru realitatea eshatologică din *Apoc.* 21.

Sf. părinți au afirmat prezența Treimii chiar de la creație. Dumnezeu creează prin Cuvântul-Fiu (1:3: „și a zis Dumnezeu...”), iar Duhul plutea deasupra apelor ca o cloșcă transformând aceste ape primordiale în ape vii (cf. Sf. Vasile cel Mare).

Fac. 2:4b–3 constituie al doilea referat al creației, cu accente diferite. Dacă primul referat îl prezintă pe om ca pe un corolar al creației, acesta pornește de la crearea omului, care devine astfel un principiu creațional. Vegetația apare prin munca omului (*Fac.* 2:5b), animalele sunt numite de om (2:19-20), ceea ce presupune cunoașterea rostului lor.

Specific acestui referat este menționarea „grădinii” paradisiace, care apare ca motiv și în cântarea de jale asupra regelui din Tir (*Iez.* 28:11-19). Localizarea ei la confluența a patru râuri (din care doar două sunt identificabile: Eufratul și Tigru) constituie de fapt un mod de exprimare a poziției sale centrale; grădina se află, cu alte cuvinte, în centrul lumii.

Pomul vieții este un alt motiv, prezent și în literatura sapiențială (*Pild.* 3:18). În *Apoc.* 22:2 pomul vieții devine accesibil tuturor în împărăția cerească.

1.2. Omul

Fac. 1:26-27 prezintă crearea omului după chipul lui Dumnezeu. La nivel strict textual, MT nu face diferența între chip și asemănare („în chipul, ca asemănarea”), ambele fiind sinonime; LXX, prin formularea „după chipul și asemănarea” a constituit baza pentru teologia patristică a chipului și a asemănării.

În teologia ebraică, susținerea creării omului după chipul lui Dumnezeu însemna democratizarea unei noțiuni, care rămăsese în cadrul civilizațiilor orientale apanajul conducătorilor. Se arată astfel că nu există o diferență ontologică între oameni, că sunt născuți egali, cu o demnitate maximă. După *Ps.* 8:5(MT) omul, în genere, se află pe o treaptă imediat inferioară celei divine: „Micșoratu-l-ai pe el cu puțin față de Dumnezeu (*ʿelohīm*)” (LXX va corecta aceasta cu „... puțin față de îngeri”).

Tocmai referindu-se la statura omului în comparație cu divinul, sexele sunt tratate împreună. Omul apare după această primă relatare (*Fac.* 1–2:4a) ca fiind de la început „masculin și feminin” (*zāhār u-n^e qeba^h*).

Dacă *Fac.* 1 arată relația omului cu divinul, după *Fac.* 2 omul este în egală măsură înrudit și cu lumea: *ʾādām* (omul), provine printr-o etimologie populară din *ʾdāmā^h* (pământul).

1.3. Patriarhii

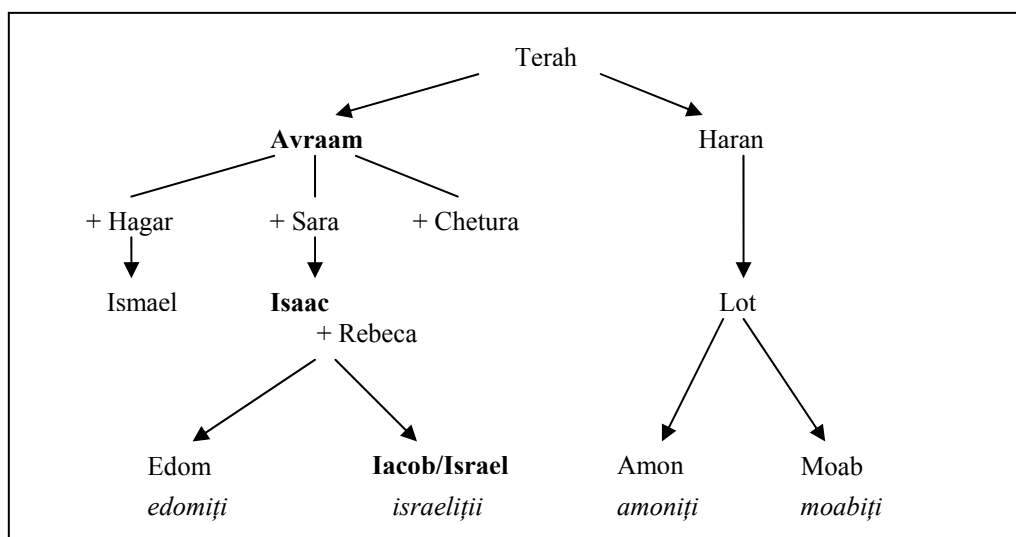
Bibliografie: Vladimir Petercă, *De la Abraham la Iosua*, București 1996.

Patriarhii biblici nu pot fi încadrați cu precizie într-o epocă anume, ci vag cândva în sec. 19-13 îdHr. Cercetătorii biblici moderni consideră că inițial au existat două cicluri de narațiuni despre patriarhi, unul în sudul Palestinei (Hebron, Beerșeva) despre patriarhii Avraam și Isaac, iar altul în centrul Palestinei (Sichem, Betel) despre patriarhul Iacob. Ulterior cele 2 cicluri s-au unificat, între patriarhi stabilindu-se o relație de rudenie.

În figura de mai jos, o frescă din mormântul lui Chnumhotep, un funcționar egiptean din sec. 19 îdHr, se observă o caravană de asiatici, condusă de un șef de trib numit Abișay (primul din dreapta), care încheie afaceri cu funcționarul amintit. Probabil că seamănă foarte mult cu o scenă din viața familiei patriarhilor: de observat măgarii ca animale de povară, armele (sulite, arcuri, bumeranguri), lira, costumația femeilor și a bărbaților, cofura. Cele două antilope sunt prezentate ca daruri.

Genealogiile (ebr. *tōl'dōt*), care marchează relațiile despre patriarhi, sunt forma literară care reflectă înțelegerea istoriei din acele timpuri, în sensul că se stabilea o diferențiere a popoarelor cu care israeliții erau în contact. Edomiții erau considerați cei mai de aproape înrudiți cu israeliții prin fratele patriarhului Iacob/Israel, Esau/Edom. Urmasii ismaeliții, al căror părinte, Ismael, figura în genealogii ca fratele vitreg al patriarhului Isaac (fiind fiul lui Avraam din Hagar). Mai îndepărtați erau amoniții și moabiții, născuți din Lot, nepotul de unchi al lui Avraam. Înrudirea patriarhilor cu populațiile arameice din Haran se reflectă în faptul că fratele Rebecăi este numit Laban arameul (*Fac. 25:20*); într-un crez mărturisit cultic, israelitul își exprima această tradiție cu cuvintele „Un arameu rătăcitor era părintele meu” (*Deut. 26:5*).

În creștinism, patriarhii capătă o importanță remarcabilă.

Avraam, cel numit drept datorită credinței (*Fac.* 15:6: „Și a crezut Avram pe Domnul și i s-a socotit aceasta ca dreptate”) și prieten al lui Dumnezeu (*Is.* 41:8; cf. *Iac.* 2:21-23), devine tată al celor care cred (*Rom.* 4:16; *Gal.* 3:7; *Evr.* 11:8.17). El reprezintă legătura cu Dumnezeu în afara Legii mozaice, fiind prin aceasta tip al Legământului nou (*Rom.* 4:12-13.16; *Gal.* 3:18). Binecuvântarea vestită lui Avraam, că în el se vor binecuvânta toate neamurile, s-a împlinit abia în creștinism (*Gal.* 3:8.14). Mântuitorul le arată iudeilor că necrezând în El își neagă descendența din Avraam (*Ioan* 8:30-56; cf. și *Rom.* 9:7), cel care, într-un mod profetic, a văzut ziua Lui (v. 56). Avraam este legat și de eshatologia creștină, smeritul Lazăr fiind purtat de îngeri în rai, în „sânul lui Avraam” (*Luc.* 16:22).

Femeile lui Avraam, Agar și Sara sunt tipuri ale legământului vechi și respectiv nou, sau ale Ierusalimului pământesc și respectiv ceresc (*Gal.* 4:24-26).

Isaac este un tip al lui Hristos, ca cel ce se aduce jertfă pe muntele Moria. El este însă și un tip al creștinilor: *Gal.* 3:29: „Iar dacă voi sunteți ai lui Hristos, sunteți deci urmașii lui Avraam, moștenitori după făgăduință”. Creștinii se numesc „ca și Isaac... fii ai făgăduinței” (*Gal.* 4:28).

Iacov se remarcă pe de o parte printr-o străduință ieșită din comun de a obține ceea ce-și dorește (dreptul de întâi născut, binecuvântarea, bogăția turmelor) chiar și prin vicleșug. Pe de altă parte el se evidențiază în lupta cu îngerul (*Fac.* 32; cf. *Os.* 12). Toate acestea exprimă în mod tipic străduința creștină, nevoița ascetică. Iacov se face bineplăcut prin efort: *Mal.* 1:2-3: „... și am iubit numai pe Iacov, / Și pe Isav l-am urât”.

1.4. Legământul în Pentateuh

Bibliografie: H.-J. Hermisson, „Bund und Erwählung” în: Hans Jochen Boecker et al., *Altes Testament, Neukirchen-Vluyn* ⁵1996.

Legământul în VT (*b^erīt*) nu este expresia juridică a relației dintre două entități, ci mai degrabă o promisiune solemnă, jurământul care leagă două părți.

El poate fi:

- propria îndatorire
- îndatorarea altuia
- îndatoriri reciproce
- îndatorarea pe care un al treilea o ia pentru două părți

Expresia „a tăia legământul” (*kārat b^erīt*), folosită în mod curent în ebraică pentru încheierea legământului, poate exprima practica obișnuită de a jertfi (tăia) animale ca pecetluiri ale jurământului. O formă interesantă a legământului o reprezintă trecerea printr-un animal despocat (*Fac.* 15:9-10.17; *Ier.* 34:18), care sugerează asumarea de către respectivul a pedepsei de a fi despocat ca acel animal, în cazul în care ratează ținerea făgăduielii.

În antichitate, statele mari (Imperiul hitit, Imperiul asirian) încheiau legăminte cu state mai mici; în acest caz partenerii sunt inegali: regele superior devine garantul legământului, promițând regelui vasal o serie de binefaceri cu condiția respectării fidelității față de stăpân. Unii cercetători au încercat să fixeze în astfel de tratate forma literară care va influența legământul în VT.

Plecând pe de o parte de la faptul că profeții sec. 8 nu menționează explicit legământul ca funcționând între Dumnezeu și Israel, iar pe de altă parte de la vârsta târzie a unor texte despre legământ (*Fac.* 15; *Ieș.* 24:3-8; 34), s-a ajuns la concluzia că legământul a jucat un rol important abia în literatura deuteronomică și deuteronomistică.

S-a deosebit o formulă de legământ „Voi veți fi poporul Meu, și Eu voi fi Dumnezeul vostru” (*Ier.* 30:22), care exprimă apartenența lui Israel la Iahve.

1.4.1. Fac. 15

Textul, considerat de către unii destul de vechi, comportă totuși elemente noi (cf. similitudinea cu menționarea din Ieremia). Se pare că este în orice caz pre-deuteronomic.

La întrebarea lui Avram, de unde va cunoaște că va moșteni țara (v. 8), Dumnezeu răspunde printr-un ritual. Avram pregătește niște jertfe, pe care le taie în două; venind seara, patriarhul adoarme (vv. 9-12). Atunci un fum ca dintr-un cuptor și o pară de foc au trecut printre bucățile de jertfă (v. 17). Aceasta este descrierea unei teofanii: Iahve, nu Avram care doarme, este cel care îndeplinește ritualul, trecând printre părțile de carne și asumându-și astfel o promisiune: „În ziua aceea a încheiat Iahve legământ cu Avram, zicând: Urmașilor tăi voi da pământul acesta...” (v. 18). Se arată astfel faptul că Dumnezeu își ia **sieși o îndatorire**, care nu depinde de nici o condiție (Avram nu primește nici o îndatorire).

1.4.2. Literatura deuteronomică (Dtn) și deuteronomistică (Dtr)

Legământul se referă în Dtn (sec. 7 îdHr) la cel încheiat pe Horeb, fiind aplicat prin extensie tuturor membrilor comunității lui Israel.

Deut. 5:2-3: „Domnul Dumnezeuul vostru a încheiat cu voi legământ în Horeb. / Legământul acesta nu l-a încheiat Domnul cu părinții noștri, ci **cu noi**, cei ce suntem **astăzi** cu toții vii aici.”

Versetele de mai sus prefațează *Decalogul*, astfel dându-se legământului i se dă o puternică tentă juridică prin respectarea poruncilor.

Deut. 7:9:11: „Să știi dar că Domnul Dumnezeuul tău este adevăratul Dumnezeu, Dumnezeu credincios, Care păzește legământul Său și mila Sa, până la al miilea neam, către cei ce-L iubesc și păzesc poruncile Lui; / ¹¹Păzește dar poruncile... ¹²**De vei asculta legile acestea**, de le vei păzi și le vei împlini, **atunci și Domnul Dumnezeuul tău va ține legământul** și mila Sa față de tine, cum S-a jurat El părinților tăi; / ¹³Te va iubi, te va binecuvânta, te va înmulți și va binecuvânta rodul pântecelui tău, rodul pământului tău, pâinea ta, vinul tău, untdelemnul tău, pe cele născute ale vitelor tale mari și ale oilor turmei tale în pământul acela, pentru care S-a jurat El părinților tăi să ți-l dea ție. / ¹⁴Și vei fi binecuvântat mai mult decât toate popoarele și nu se va afla sterp sau stearpă nici între ai tăi, nici între dobitoacele tale.”

Nu mai este vorba ca în *Fac. 15* de o îndatorire necondiționată a lui Dumnezeu, ci Dumnezeu își păzește legământul în măsura în care omul îl iubește și păzește poruncile. Menționarea iubirii evită orice interpretare formalistă.

În aceeași ordine de idei se înscrie și *Ieș. 24:3-8*.

Însă dat fiind condițiile, un astfel de legământ putea fi încălcat de om, după cum se observă în Dtr (I jumătate a sec. 6 îHr).

4Reg. 17:7-20: „⁷Când fiii lui Israel au început a păcătui înaintea Domnului Dumnezeuului lor, Care îi scosese din pământul Egiptului ... / ¹³Atunci Domnul a dat mărturie împotriva lui Israel și a lui Iuda prin toți proorocii Săi, prin toți văzătorii, zicând: "Întoarceți-vă din căile voastre cele rele și păziți poruncile Mele, așezămintele Mele și toată învățătura pe care Eu am dat-o părinților voștri și pe care v-am dat-o și vouă prin prooroci, robii Mei". / ¹⁴Dar ei n-au ascultat, ci și-au învățat cerbicia, ca și părinții lor care nu crezuseră în Domnul Dumnezeuul lor / ¹⁵Și **au disprețuit** poruncile Lui și **legământul Lui**, pe care-l încheiasă El cu părinții lor și descoperirile Lui... / ¹⁶Și au părăsit toate poruncile Domnului Dumnezeuului lor... / ¹⁸Atunci S-a mâniat Domnul tare pe Israeliți și i-a lepădat de la fața Sa, și n-a mai rămas decât seminția lui Iuda. / ¹⁹Dar nici Iuda n-a păzit poruncile Domnului Dumnezeuului său și s-a purtat după obiceiurile Israeliților, cum Se purtau aceștia. / ²⁰Și Și-a întors Domnul fața de la toți urmașii lui Israel și i-a smerit dându-i în mâinile jefuitorilor și **în sfârșit i-a lepădat de la fața Sa**.”

Concluzia se impune că, nerespectând legământul adus cu dragoste de Dumnezeu, Israelul își pierde țara și este dus în exil.

1.4.3. Codul preoțesc (P)

Având în vedere concluziile literaturii Dtn și Dtr, codul preoțesc (P – cca 550 îdHr) va vorbi despre legământul cu Noe (*Fac.* 9:1-17) sau despre legământul cu Avraam (*Fac.* 17), dar nu va numi un legământ pe Horeb.

Legămintele menționate servesc ca periodizare: cel cu Noe caracterizează relația lui Dumnezeu cu întreaga omenire, iar cel cu Avraam relația față de Israel.

Legământul cu Noe (*Fac.* 9:1-17), concretizat în poruncile noahitice (v. 4-6) după încetarea potopului, legiferează interzicerea vărsării sângelui uman, în fapt motivul pentru care potopul a fost adus pe pământ (cf. *Fac.* 6:11-13). Tot acum se permite consumarea cărnii animale (este alterat vegetarianismul paradisiac din *Fac.* 1:29-30), ca o concesie divină față de violența crescândă a omului, dar aceasta se îngrădește prin interzicerea consumului de sânge.

Poruncile noahitice însă nu fac parte din legământul propriu-zis, care nu este condiționat de nimic. Omul nu mai poate periclita legământul prin neascultare, iar legământul apare ca un act pur haric, exprimat chiar în ebraică prin construcția „a stabili legământul” (*heqīm b^erīt*) sau „a da legământul” (*nātan b^erīt*).

Nici **Legământul cu Avraam** (*Fac.* 17) nu cunoaște nici o condiție, doar cu o excepție: Avraam primește ca îndatorire semnul legământului, circumcizia (vv. 10-11). Aceasta funcționa ca semn distinctiv al evreilor în exil, pentru că babilonienii nu o practicau.

Valabilitatea legământului nu este amenințată de respectarea umană a poruncii; individul care nu o respectă este îndepărtat (excomunicat) (v. 14), însă legământul dăinuie.

În rest, legământul propriu-zis păstrează doar promisiuni divine: promisiunea urmașilor (v. 4-6), promisiunea țării (v. 8) și, ceea ce este foarte important, aluzia la relația deosebită între Dumnezeu și Israel care se va realiza pe mt. Sinai.

Fac. 17:7: „Voi pune legământul Meu între Mine și între tine și urmașii tăi, din neam în neam, să fie **legământ veșnic**, așa că Eu voi fi Dumnezeul tău și al urmașilor tăi de după tine.”